

Les bocaclaus austriacistes i borbòniques de Canet de Mar

Un patrimoni dels anys de la Guerra de Successió

Carles Sàiz i Xiqués

Universidad Nacional de Educación a Distancia

Austrophile and Bourbonist keyholes in Canet de Mar A legacy from the years of the War of the Spanish Succession

L'autor contextualitza alguns dels episodis de la Guerra de Successió per acabar centrant l'article en l'anàlisi de les bocaclaus que encara podem trobar en algunes cases de Canet de Mar. Són mostres artesanes de planxa retallada que contenen dissenys d'àligues bicèfales i flors de lis, que representaven, durant els anys del conflicte, als partidaris austriacistes i als borbònics respectivament.

Paraules clau: Guerra de Successió, austriacistes, borbònics, bocaclaus, panys, treballs de ferro.

The author contextualises some of the episodes of the War of the Spanish Succession before focusing the article on the analysis of keyholes that can still be found in some houses in Canet de Mar. These keyholes are examples of artisan sheet metal cutting which contain designs of two-headed eagles and fleur-de-lis which, during the years of the War, represented the Austrophile and Bourbonist supporters respectively.

Key words: War of the Spanish Succession, Austrophiles, Bourbonists, keyholes, locks, metalworking.

El 16 de novembre de 1700 va morir, sense descendència, el rei Carles II. Segons el testament del monarca, Felip d'Anjou, nét de Lluís XIV de França -el rei sol-, havia d'heretar el tron hispànic. Però l'Arxiduc Carles d'Àustria, germà de Josep I, emperador del Sacre Imperi Romanogermànic, també es postulà ràpidament com a successor del difunt monarca i el conflicte dinàstic va desembocar en una guerra que va portar a les armes a gairebé totes les potències europees del moment. Anglaterra, Àustria, Holanda, Savoia i Portugal van formar la Gran Aliança per destruir el pretendent francès i evitar, d'aquesta manera, una possible futura supremacia francòfona a Europa. Després d'un intent d'atac fallit a Barcelona per part de les tropes de la Gran Aliança, els països europeus van comprendre que si es volia

enderrocar Felip V, s'havia de comptar amb un aliat intern, i aquests eren els catalans. Si bé és cert que en un primer moment els catalans van acceptar a Felip d'Anjou com a nou rei de la Corona Hispànica, els sectors regeneracionistes catalans, recelosos del monarca francès i, desitjant recuperar la llibertat que havien tingut les institucions catalanes abans de 1652, van veure que era més indicat donar suport a la candidatura de Carles d'Àustria si volien assolir els seus objectius polítics. D'aquesta manera, Catalunya va apostar, majoritàriament, pel pretendent austriacista i el 20 de juny de 1705 es va signar el Pacte de Gènova entre la corona anglesa i un grup de nobles catalans, per tal de preparar un atac a la capital catalana i començar, des d'aquí, la conquesta de tot el territori hispànic. L'octubre de 1705, les forces catalanes i austriacistes van

Bocaclau austriacista de la casa del carrer Ample, 7

Bocaclau austriacista de la casa del carrer de la Font, 12

desembarcar a Barcelona i van prendre la fortalesa de Montjuïc, fins llavors a mans dels borbònics. S'encetava, d'aquesta manera, un conflicte de gairebé deu anys de durada.

A nivell local, a Canet i, per extensió, a tota la comarca, la guerra a la rereguarda es va viure amb una certa preocupació. El cronista de Canet, el Dr. Marià Serra, va tenir l'oportunitat d'estudiar, a finals de segle XIX, documentació econòmica de Canet durant la Guerra de Successió i, entre les anotacions que va fer el metge canetenc, podem dir que el principal problema que ha d'acarar el poble són l'allotjament dels soldats així com el subministrament de vi, llenya i pa per aquests. La manca de forniments generaven contínues disputes entre els habitants del poble. De fet, sabem que el 8 de juliol de 1703 els jurats de Canet acorden que, una vegada entrin tropes al poble, *«tant a cavall com a peu, ab molt o poch número y aquells se hagen de allotjar, en tal cas los dits honorables Jurats degan fer tocar la campana y convocar son Consell per fer boletes a fi de aposentar aquells»* -és a dir, es faria per sorteig- *«y si fora cas que dit Consell nos pot convocar per falta de número, que en tal cas los dits honorables Jurats ab les persones que possible será convocar, pogan fer las boletes y allotjar dits soldats»*.¹

A mesura que augmentava la presència de tropes borbòniques, la pressió militar que requeia als habitants del poble era cada vegada més gran. I entre 1705 i 1713, la presència de soldats augmentà encara més quan Catalunya, es decantà cap al bàndol austriacista.

La població de Canet, que no arribava encara als dos mil habitants, majoritàriament va prendre part

activa en la defensa del pretendent Carles d'Àustria, i fins i tot, quan l'esposa d'aquest, l'arxiduchessa Elisabeth Cristina de Brunsvic-Wolfenbüttel, va passar pel litoral, s'aturà a la nostra vila i els jurats del Consell Municipal acudiren a retre-li honors.² Els partidaris de l'arxiduc van començar a manifestar el seu suport incorporant la simbologia reial en els objectes quotidians del moment. L'aixovar, els plats, els gots, les reixes, els mobles, alguns instruments musicals com ara les guitarres... tot es començà a decorar amb imatges austriacistes. També es decoraven les cases, amb l'escut de l'àliga bicèfala, emblema dels Habsburg, i fins i tot es feien escuts historiatos a les bocaclaus dels panys. Una bocaclau és bàsicament el forat per on es posa la clau i, per extensió, la planxa exterior que l'envolta també rep aquest nom. També es poden dir escuts de pany, escudets, embellidors o protectors atès que la seva funció és preservar l'ull del pany i evitar el desgast de la fusta de la porta. Ara bé, les bocaclaus es converteixen, a inicis del segle XVIII, en quelcom més que un objecte funcional, ja que prenen un caràcter simbòlic, amb un gran compromís polític. Durant el temps que va durar la Guerra de Successió es van anar fent gran varietat de dissenys de bocaclaus per remarcar el posicionament dels propietaris en el conflicte dinàstic. Si comparem les mostres que encara es conserven a les portes de Canet amb les d'altres pobles propers com Arenys de Mar o Mataró, es pot veure que totes són de factura força diferent, malgrat que expressin la voluntat de representar un bàndol o altre. Si fins aquell moment les bocaclaus eren peces simples fetes de planxa de ferro retallada, a partir d'aquell moment, si bé segueixen fent-les

Bocacrau austriacista de la casa del carrer Baix Abell, 4

Bocacrau austriacista de la casa del carrer de la Font, 6

Bocacrau austriacista de la casa del carrer de l'Església, 15

Bocacrau austriacista de la casa del carrer de l'Església, 21

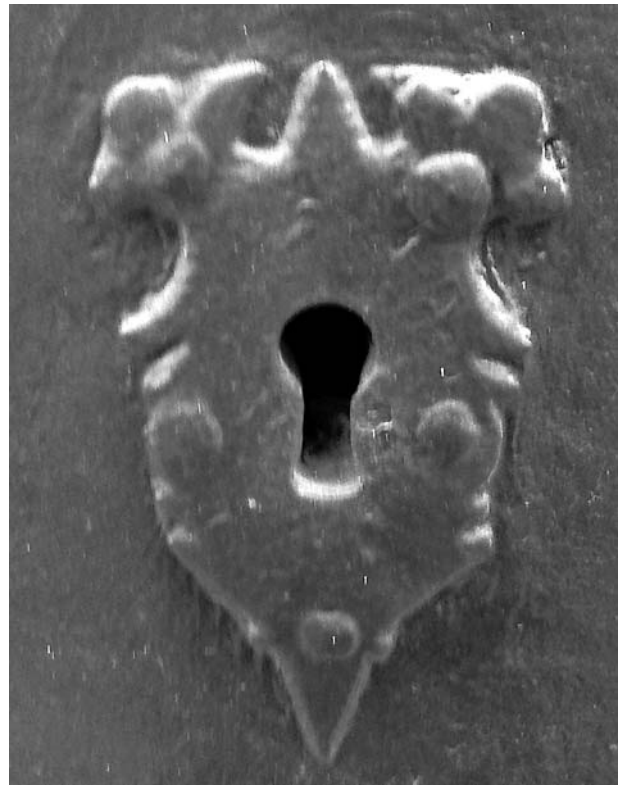
els ferrers locals, seran més curoses i treballades, sempre d'acord amb l'habilitat de l'artesà. En el cas dels partidaris de l'Arxiduc Carles d'Àustria, ja hem dit que eren panys que es representaven amb una àliga bicèfala rampant. Tenim un exemple força treballat, amb corona imperial excel·lentment definida, retallada i calada amb traç simple a la casa del carrer Ample, número 7. Una altra mostra, ben

treballada, la podem veure al carrer de la Font, 12. També comptem amb exemples més senzills i més esquematitzats al mateix carrer de la Font, 6, al carrer Església, 15 i 21 i al carrer Baix Abell, 4.

I a banda de les bocacraus dels de la terra, és a dir, els partidaris de la causa austriacista, en algunes portes també hi havien panys borbònics, fet que deixa palès que a Canet també hi hagueren partidaris

Bocaclau borbònica de la casa de la riera Buscarons, 4

Bocaclau borbònica de la casa del carrer de l'Església, 22

Bocaclau borbònica de la casa del carrer de la Font, 9

Bocaclau borbònica al carrer Jaume Pagà, 17

de Felip V.³ Les bocaclaus borbònics reproduïen la flor de lis, la *belle fleur*. D'aquí surt la paraula, en anglès, *beauty fleur*, que deriva a botiflers, que era tal com es coneixien als partidaris de Felip V al Principat. De panys borbònics se'n conserven al carrer de la Font, 9, a la riera Buscarons, 4, al carrer Jaume Pagà, 17 i al carrer Església, 22.

La renúncia de Carles d'Àustria a la Corona Hispànica i la retirada de les potències europees va deixar completament abandonada Catalunya. Amb la mort de Josep I, l'Arxiduc va ser coronat emperador del Sacre Imperi Romanogermànic poc després. I la guerra es va paral·litzar amb la signatura del Tractat d'Utrecht el 1713. Posteriorment, amb

el Tractat de Rastatt i el Tractat de Baden, Felip V fou reconegut per les forces enemigues com a rei de la Corona Hispànica amb la condició de renunciar als seus drets al tron francès. D'aquesta manera s'evitava que les dues corones es poguessin unir en un futur.

Una vegada es van retirar les tropes de Carles d'Àustria, Catalunya es va haver de reorganitzar per combatre Felip V, però poc després, a finals de juliol de 1713, Mataró ja va quedar a mans de les autoritats borbòniques. Mataró va passar a ser el refugi de molts barcelonins d'ideologia borbònica⁴ i, al mateix temps, la ciutat es convertia en el punt de comandament dels generals felipistes que dirigiran el llarg setge de Barcelona. Poc després van anar caient els diferents pobles de la rodalia. El 8 de setembre de 1713 Canet encara es manté sota el poder austriacista i molts dels seus habitants es trobaven lluitant al portal Nou de Barcelona fins als darrers moments. El mateix jurat en cap del Consell Municipal de Canet, Joan Ferrer i Major va caure presoner del Duc de Populi.⁵ Poc després, Canet fou ocupat per l'exèrcit de Felip V, si bé mesos després el poble serà alliberat pel coronel austriacista Ermengol Amill i Moliner. El 30 de gener, Amill va poder desembarcar amb quatre-cents fusellers a la platja del Cavaió, a l'alçada del rial de ca l'Alero, que separa el terme de Canet i Arenys,⁶ destruï les posicions enemigues i alliberà Sant Pol de Mar i Canet de Mar de la presència borbònica. Però poc després, l'acta municipal del 16 de febrer de 1714 demostra que en aquell moment el poble ja estava novament controlat per l'exèrcit borbònic i la torre de Mar,

principal fortalesa de la població -juntament amb la Casa Forta de Canet-, estava «ocupada de una guarnició que hi ha del Rey nostre Senyor Phillip V que Déu Guardi».⁷ A Sant Pol, per exemple, tingueren menys sort que a Canet ja que el 15 de febrer els borbònics van saquejar i cremar part del poble i prohibiren la seva reconstrucció.⁸

L'11 de setembre de 1714, després de mesos i mesos de resistència, va caure Barcelona. El Decret de Nova Planta instaurat entre 1716 i 1717 va aniquilar completament l'estructura i les administracions catalanes, es va prohibir la llengua i es va establir una hisenda centralitzada. A banda, cal comptar l'enorme repressió contra els partidaris austriacistes. No sabem com van afrontar la nova situació la gent de Canet. L'any 1715 els jurats foren destituïts, suposadament «por haver sido mal afectos al Rey», i els nous càrrecs foren nomenats per primera vegada «por real orden». Es constituïen els «Ayuntamientos» borbònics.

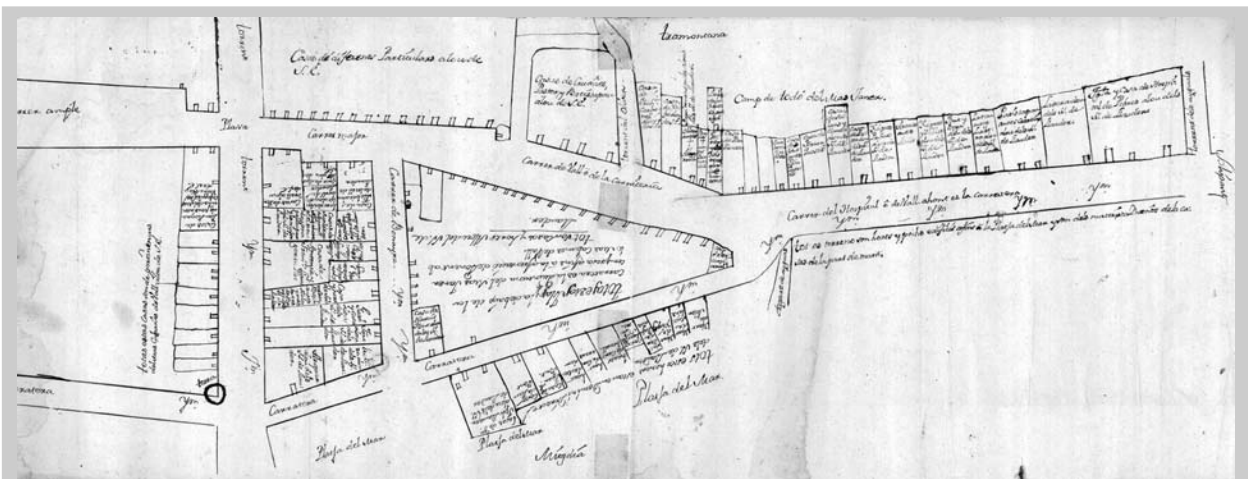
Per evitar cridar l'atenció de les noves autoritats, els mateixos propietaris dels habitatges van anar retirant part de les bocaclaus austriacistes de les portes. En tenim un exemple al carrer Caldeta, on encara hi ha les marques de la planxa a la fusta de la porta. Aquells que van voler aprofitar les plaques, van optar per desfigurar-les, com podem veure a la casa del carrer Romaní, 13, i així s'evitaven problemes. Ara bé, quan Catalunya quedà tota sota el control de l'exèrcit del rei Felip V, de ben segur que les bocaclaus austriacistes no deurien tenir però massa interès pels repressors, ja que les poques mostres que han arribat als nostres dies no haguessin

Marca d'una bocaclau austriacista al carrer Caldeta, 12

Bocaclau austriacista mutilada, al carrer Romaní, 13

Fragment d'un plànol del segle XVIII on es pot veure alguns carrers del centre històric de Canet. (ANC-Fons Llinatge Milans)

La morfologia urbana del Canet de les primeres dècades del segle XVIII

Les bocaclaus de principi de segle XVIII ens permeten resseguir la morfologia urbana del Canet de Mar del moment. Totes les cases on encara es poden veure plaques metàl·liques -austriacistes o borbòniques- es troben localitzades, com és lògic, a l'actual centre històric, atès que, a les primeres dècades del 1700, la xarxa urbana de Canet quedava reduïda, a llevant, amb els carrers del Castellet, Sant Joan, Sant Felip i Sant Benet, Cedró, Oliver i Romani, Vall, Bonaire, i tot el tram urbà de la carretera. Entre rieres, ja s'havien començat a bastir cases des del segle XVII en els actuals carrer Ample, Font, Església, Rectoria Vella -des de principi de segle XX amb el nom d'Eusebi Golart- Gram, Sant Jaume i Abell. I per la zona de ponent, ja començaven a fer-se habitatges als carrers Xaró, Sant Antoni i Pagà com a raval de barri de sant Roc. També hi havia alguna casa a la riera Gavarrà i ja estava urbanitzada una filera de cases -les que miraven cap a la riera- del carrer Saüc i de l'Alba.

sobreviscut a les imposicions militars. Ens ho demostra l'escriptor i historiador mataroní Josep M. Pellicer i Pagès que l'any 1892, va dir que la pervivència d'aquests elements es devia a que «*el enemigo únicamente supo fijarse en las puertas de los edificios públicos (...) de los cuales las tarjetas, que evidentemente habían afectado la forma de Águilas, fueron arrancadas*».⁹

Les bocaclaus historiades de les portes de les cases de Canet són l'únic testimoni material que ens permet explicar avui els episodis de la Guerra de Successió al nostre poble. L'administració local, responsable del patrimoni cultural del nostre municipi, hauria d'iniciar els tràmits per preservar totes les bocaclaus que encara persisteixen a Canet de Mar i posar-les en valor. És, de ben segur, el millor homenatge que podem fer a tots aquells canetencs i catalans que, ara fa tres-cents anys, van lluitar per aconseguir un país millor.

sobirana, envià tot seguit totes les coliflors que en aquell moment hi havia a l'horta de Canet i que no passaven -segons diu Serra- de mitja dotzena.

³ Un destacat borbònic canetenc va ser Josep de Montaner i Orlau. Va ser doctor en dret civil i canònic i ciutadà honrat de Barcelona. L'any 1708 es casà amb Raimunda Bosch, originària de Sant Celoni. Fou el propietari de la Casa Forta de Canet que heretà del seu pare, Francesc de Montaner Pérez. Entre 1718 i 1723 va ser designat alcalde Major de Mataró. Va morir pocs anys després. Durant la Guerra de Successió es negava a acollir membres de l'exèrcit austriacista a la Casa Forta de Canet i fins i tot va amenaçar en emprendre accions judicials. Tot i així, el Consell Municipal, el forçà a acollir soldats. Actes del Consell Municipal de Canet de Mar, 12 de febrer de 1708 (AMCNM).

⁴ SUBIÑÀ I COLL, Enric. «Mataró Borbònic (1713-1714).» *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 2014, Núm. 109, p. 38-49.

⁵ Actes del Consell Municipal de Canet de Mar, 8 de setembre de 1713 (AMCNM)

⁶ L'any 1901, el cronista canetenc Dr. Marià Serra, en motiu de la inauguració del Centre Catalanista d'Arenys, va fer una xerrada sobre alguns fets històrics dels últims anys de la guerra de Successió, demostrant que els pobles d'aquesta costa contribuïren fermament a la defensa de les llibertats catalanes. En motiu d'haver tingut lloc el desembarcament d'Ermengol Amill a la platja del Cavaió va proposar als catalanistes d'Arenys que, juntament amb els de Canet de Mar, possessin una pedra commemorativa -en un terreny d'aquell lloc propietat del Dr. Marià Serra- on constés aquest succés històric. A: *LA COSTA DE LLEVANT*, 15 de desembre 1901.

⁷ Actes del Consell Municipal de Canet de Canet de Mar, 26 de febrer de 1714. AMCNM

⁸ Vegeu *El Santpolench*, març de 1890

⁹ PELLICER I PAGÈS, J.M: *Nuevas aclaraciones relativas a la historia de Mataró. XVII Actuales recuerdos de los gloriosos acontecimientos*. A: *El Semanario de Mataró*, 5 de novembre 1892.

¹ Actes del Consell Municipal de Canet de Canet de Mar, 8 de juliol 1708. AMCNM

² VIÑOLAS FULLADOSA, Ramon. «Estava escrit... Història de la coliflor de Canet.» A: *El Sot de l'Aubó*, 2013, Núm. 43, p.p. 11-12. L'anècdota que ha arribat als nostres dies és que el Consell Municipal va obsequiar a l'arxiduquesa amb una coliflor. En aquell moment la coliflor era un producte força desconegut arreu i, per tant, no se servia pràcticament a cap taula. El Dr. Marià Serra va escriure en un article a *La Veu de Catalunya* que la noble dama, essent ja de visita a Argentona, va fer saber als Jurats de Canet que ja havia assaborit la coliflor. Tant les lloà que, el poble, satisfet d'haver encertat la complaença de la